

Никар МУСАЈЕВА
макистр

КИТАБХАНА ПРОСЕСЛЭРИНИН КОМПУТЕРЛЭШДИРИЛМƏСИНИН МУАСИР ЕЛМИ ВƏ ПЕРСПЕКТИВ ИСТИГАМƏТЛƏРИ

Һәр бир халың, дөвлəтин мэдəни сəвијəсинин кəстəричиси олан китабханалар əн бəјүк информасија мənбəји олуб, инсанларын бу гижмəтли хəзинəсинин горунмасыны, нəсилдən-нəсилтə өтүрүлмəсини һəјатта кечирир. Халгымызын əсрлэр бəјү жаратмыш олдуғу гəдим вə бəнзəрсиз мэдəнијјəтин тərкиб һиссəси кими китабханалар дунја мэдəнијјəтини мисилсиз инчилэрлə зənкинлəшдирən мə'нəви вə интеллектуал сəрвəтимизин топланыб сахланмасына вə јайылмасына хидмəт едир. Лакин гəдим заманлардан, һəтта Шумер китабханаларындан бапшамыш муасир китабханаларымыза кими китабханаларын əсас функцијасы инсанлара информасија вермək, чəмијјəт үзлəринин информасијадан истифадəсини тə'мин етмəкдир. Хүсүсилə ХХ əсрин астанасында информасијанын чəмијјəтин социал структур дəјишикликлəринə, игтисадијјатта, демократија институтларынын инкишафына тə'сир едən əсас стратеги амилə чеврилдији бир дөврдə, китабханалар миллəтин кəлəчək инкишафы вə дөвлəтин гүдрəтли олмасы үчүн онун дунја информасија системинə интеграсијасыны тə'мин етмəлидир. Һазыркы дөврдə елм, техника вə тəһсилдин инкишафы, чəмијјəтин идарə едилмəсиндə информасија тəлəбат коммуникасија васитəsi вə информасија дашыјычысы олан китабханаларын гаршысында - китабхана просеслəринин автоматлашдырылмасы, дунја информасија мəkанына интеграсијасы, мадди, мə'нəви вə интеллектуал сəрвəтлəрин бəјнəлхалг мигјасда гаршылыгы истифадəsi, бүтүн информасија əлагəлəринин оператив вə аз хəрчлə тə'мин едилмəsi, информасија хидмəтинин тəкмиллəшдирилмəsi кими мүнүм вəзифəlэр гојур. Һәр ан зəнчирвари олараг артан вə зənкинлəшən информасија сели шəраитиндə гејд олунан вəзифələрин əн'əнəви китабхана шəбəkəsi васитəсилə еффектив һəјатта кечирилмəsi чох чəтиндир. Нəзэрə алсаг ки, елми-техники тəрəтинин инкишафы илə əлагəлар олараг китабхана фондларына чап материаллары илə јанашы электрон нəшрлэр, аудиовизуал материаллар да дахил олур ки, бунлары əн'əнəви китабханаларда е'мал етмək мүмкүн дејил вə с. Мəһз бүтүн бунлар китабхана просеслəринин компүтерлəшдирилдији бир дөврдə əн'əнəви китабхана систем-

лəринин шəбəkə компүтер технолокијасы базасы əсасында јарадылмыш јени информасија китабхана системлəri илə əвəз едилмəсини зəрури едир. Бу системлэр истифадəчи сорғусуну оператив јеринə јетирə билən информасија ахтарыш системлəri илə тə'мин олунурлар. Раһат вə садə ишчи интерфејсинə малик белə системлэр

- сənəдлəрин тəснифлəшдирилмəсинин автоматлашдырылмасы,

- структурлашмыш электрон информасија базасынын јарадылмасы,

- истифадəчинин информасија тəлəбатыны əкс етдирən сорғунун ифадə едилмəsi вə информасија базасына өтүрүлэрək сорғунун нəтичəсинин истифадəчијə чатдырылмасы кими функцијалары јеринə јетирир.

Азэрбајчан китабханаларынын гаршысында дунјанын габагчыл өлкələri кими, муасир электрон китабхана хидмəтини јаратмаг, китабхана-информасија вə библиографик еһтијатларын дунја информасија системинə интеграсијасына малик олмаг кими чидди проблемлэр дурур. Бу проблемлəрин һəлли илк нөвбədə Азэрбајчан тарихи, мэдəнијјəти, елми, тəһсили, инчəсənəти, мадди вə мə'нəви дəјэрлəri һагында информасијасы јаймага, ермəни гəсбкарлары тəрəфиндən торпагларынын 20 фаизинə гəдəринин ишгальна вə бəднам дүшмөнлəринин дезинформасијасына мə'рузгалмыш Азэрбајчаң һəгигəтлəринин дунја ичтимаијјəтинə чатдырылмасына имкан верəчəkдир. Һəмчинин мүстəгиллик əлдə етдикдən сонра јаранмыш јени фəалијјəт саһələri үчүн, игтисадијјатын дирчəлиши үчүн əсас олан муасир технолокијаја јијələнмиш мүтəхəссислəрин һазырланмасында биллик информасија базасынын јарадылмасыны тə'мин едəчəkдир. Бу мəsələləрин һəлли китабхана просеслəринə муасир компүтер вə коммуникасија технолокијасыны тəтбиғ етмəклə китабхана ишинин автоматлашдырылмасынын елми əсасларынын ишлəниб һазырланмасыны тəлəб едир. Бу ишдə илк аддым кими гаршыда Азэрбајчан китабханаларынын кооперасијасы əсасында ваһид автоматлашдырылмыш информасија китабхана системлəринин јарадылмасы дурур. Бу исə өз нөвбəсиндə ашағьдакы мəsələləрин һəллини зəрури едир:

1. Электрон информасија каталогунун јарадылмасы.

Электрон каталог локал вə глобал (о чүмлədən INTERNET) компүтер шəбəkəсиндə ишлəмəјə гадир WEB технолокијаја интеграсија едə билən вə бəјнəлхалг формат əсасында јарадылан тəтбиғи програм пакетидир (1). Электрон каталог комплекс шəкилдə мүхтəлиф ахтарыш кəстəричилəri вə онларын комбинајалары васитəсилə тəлəбатчы сорғуларыны одəјир. Электрон информасија каталогу өз нөвбəсиндə каталоглашдырылмышын автоматлашдырылмыш ишчи јери олдуғундан мүхтəлиф тип нəшрлə-

ри, аудиовизуал материаллары бу вә ја дикөр библиографик формасын асосында төсвир едиб информасија төләбачыларына чатдырыр.

2. Республиканын жени социал итисади формасијасы кечиди иле әлағадар оларағ јаранан жени фәалијјәт саһәләри үчүн дунја әдде едилән билик информасија базасынын јарадылмасы.

3. Китабхана технолоји процессләрин интеграл автоматлашдырылмыш ишарәтмә системләринин јарадылмасы. Бунун үчүн илк нөвбәдә

“Комплектләшдирмә” Автоматлашдырылмыш Ишчи Јери,

“Каталоглашдырма” АИЈ,

“Абонент” АИЈ,

“Учот вә һесабағ” АИЈ,

“Администратор” АИЈ вә с. јарадылмалыдыр.

4. Азәрбајҗан мөдәнијјәтинә, тарихинә, ајры-ајры елм саһәләринә аид електрон нәшр фондунун јарадылмасы. Бу истигамәт елми мөтбуаты, нәшр олунмуш китаблары, төсвири сәнәд әсәрләри вә тарихи мөдәнијјәт нумунәләри албомларынын електрон формада һазырланмасыны, Азәрбајҗан вә дунја охучуларынын истифадәсинә верилмәсини нөзәрлә тутур. Бу Азәрбајҗанда елм вә тәдريسин сәвијјәсини кәскин сурәтдә јуксәлтмәклә јанашы маддипедагогика вә саһәләрдә күлли милларда гәнаәт етмәјә имкан верәчөкләди.

5. Азәрбајҗан китабхана информасија еһтијатларыны бејнәлхал информасија инфраструктурларына интеграсија етмәк үчүн бејнәлхал библиографик формат олан UNIMARC әсасында милли библиографик форматын јарадылмасы вә бу форматын республикамызын бүгүн китабханаларына төтбигинин төмини. Бунсуз Азәрбајҗан китабханаларыны дунја китабхана информасија системинә интеграсија етмәк мүмкүн дејил.

6. Ваһид китабхана информасија системиндә информасија төләкәсизлијинин төмини, (ичазәси истифадәјә, вируса гаршы мубаризә вә с.)

7. Бир сыра лингвистиг, тезарус, рубрикалашма, әлифба кодлашмасы вә с. проблемләрин һәлти.

8. Китабханачы кадрларын жени технолојијаја јијәләнмәсинин төмини вә с.

Бүтүн јухарыца садаланан проблемләрин милли әһәмијјәтинин дәрк еләрәк Бақы Дөвләт Университетиндә “Китабхана процессләринин компүтерләшдирилмәси” Елми Тәдигат Лабораторијасыны төшкил едилмиш вә бу истигамәтдә конкрет ишләр көрүлмәјә башланмышдыр.

ӘДӘБИЈАТ

1. Дж. Солтон. Динамические библиотечно-информационные системы (Пер. с англ.) - М.: Мир. 1979. - с. 557.
2. Q. Salton, Another look at automatic text-retrieval systems. Comm. ACM. N 7. 1986, 26. p. 648
3. Unimarc manual: Руководство по Unimarc. Государственная публичная научно-техническая библиотека России. - М., 1992.

Низяр МУСАЕВА

СОВРЕМЕННЫЕ НАУЧНЫЕ И ПЕРСПЕКТИВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ КОМПЬЮТЕРИЗАЦИИ БИБЛИОТЕЧНЫХ ПРОЦЕССОВ

РЕЗЮМЕ

В статье анализируются современные научные и перспективные направления компьютеризации библиотечных процессов Азербайджана. Обосновывается необходимость замены традиционных библиотечных сетей Азербайджана автоматизированными едиными библиотечными сетями информации, созданными на основе кооперации ведущих библиотек, учитывающей широкие возможности современного информационного потока. В статье показаны направления, которые являются необходимыми для осуществления в этой области.